

Paulownia tomentosa viermaal in beeld in 2009

Ook dit jaar zal de omslag van *Arbor Vitae* steeds een afbeelding van dezelfde boom tonen. *Paulownia* leent zich daar zeker goed voor en dendrologen die deze bijzondere boom nog graag met de oude naam *Paulownia imperialis* aanspreken zullen het zeker waarderen.

Als Nederlandse naam voor deze boom kom je het van laatstgenoemde soortnaam afgeleide Keizersboom tegen, hoewel Anna Paulowna-boom tegenwoordig het meest gangbaar is. Jammer dat we de Engelse benaming 'Princess Tree' niet hebben overgenomen, want dat sluit tenminste aan bij de status van de dame waarnaar het geslacht werd vernoemd. Ook Tempelboom wordt gebruikt, een naam die we beter voor de *Ginkgo biloba* kunnen reserveren.

Deze Chinese boom was in Japan al lang in cultuur en bekend onder de naam 'Kiri Zoku' alvorens Engelbert Kaempfer als eerste westerling deze plant beschreef en tekende in zijn *Amoenitas exoticae* (1712). Karl Thunberg die na Kaempfer in de Hollandse handelskolonie in Nagasaki verbleef, verzamelde herbarium-exemplaren. Na zijn terugkeer beschreef hij de boom in 1783 als *Bignonia tomentosa*. Hij rekende de soort tot dit geslacht op basis van de tegenoverstaande bladstand, de grote bloemen en de gevleugelde zaden. Ook Philipp Franz von Siebold verzamelde tijdens zijn verblijf in Japan herbarium-exemplaren en publiceerde in 1835, samen met Joseph

Gerhard Zuccarini, deze als *Paulownia imperialis*. Zij eerden daarmee prinses Anna Paulovna Romanov (1795-1865), dochter van Tsaar Paul I, kleindochter van Tsarina Catharina de Grote, in 1916 gehuwd met Kroonprins Willem II en van 1840-1849 koningin van Nederland. Hoewel al snel daarna in 1841 Ernesto Steudel Thunberg's *Bignonia tomentosa* in *Paulownia* onderbracht, bleef de naam *Paulownia imperialis* nog lang in zwang.

Het geslacht vertoefde niet lang in de Bignoniaceae. Stephen Endlicher plaatste het in 1835 in de Scrophulariaceae omdat de zaden endosperm (kiemwit) bevatten. Hoewel ook volgens de laatste *Naamlijst van Houtige Gewassen Paulownia* nog steeds tot laatstgenoemde familie behoort, is de meest recente opvatting dat het geslacht in een aparte familie Paulowniaceae thuishoort. Als meest verwante families ziet men de Orobanchaceae in mindere mate de Lamiaceae.

Het geslacht *Paulownia* telt volgens de recente publicatie in de *Flora of China*, zeven soorten, waarvan er zes inheems zijn in China (incl. Taiwan) en één nog een zuidelijker verspreiding kent tot in Laos en Vietnam.

Van deze zeven soorten is één mogelijk een natuurlijke hybride en heeft één een zeer klein areaal. Vier van de overige vijf soorten, te weten *P. fargesii*, *P. fortunei*, *P. kawakamii*, en *P. tomentosa*, zijn buiten hun natuurlijke groeiplaatsen in China in cultuur genomen en aldaar verwilderd. Buiten China is dit gebeurd met *P. tomentosa* in Japan en Korea, maar ook in de VS. Vooral in het zuidoosten van de VS is het een beruchte invasieve plant, die zich snel kan vestigen op braakliggende terreinen en in bossen. Zaailingen kunnen in hun eerste jaar al 3 m hoog worden. In het Scott Arboretum in Philadelphia werd dit in een groot plantvak als afschrikwekkend voorbeeld gedemonstreerd.

Paulownia heeft eindstandige grote roestbruine bloeiwijzen, die al gedurende de zomer verschijnen. De bloei is in het voorjaar vóór de bladontwikkeling. De bloemen zijn klok- of trompetvormig, met bloemkleuren van licht tot intens violetblauw. De eivormige, scherp gepunte doosvruchten bevatten kleine gevleugelde zaden. De grote, meestal hartvormige bladeren zijn enkelvoudig tot drielobbig (soms vijflobbig), gaafrandig en tegenoverstaand. Het zijn 6-30 m hoge bomen met dikke uitstaande takken en met een kegel- of schermvormige kroon.

Paulownia vertoont veel gelijkenis met *Catalpa*. Beide hebben een overstaande bladstand, hartvormige gaafrandige bladeren en geen eindknop. In de winterperiode valt *Paulownia* op met zijn bloemknoppen. Zonder bloemknoppen verschilt een *Paulownia* in de twijgen met witte lenticellen en bladlittekens met slechts één spoor, *Catalpa* heeft een krans van nerfsporen en geen duidelijke lenticellen.

P. tomentosa is vooral vanwege de intens violetblauwe bloemkleur het meest in cultuur. Van nature komt de soort voor in het noorden van China tot 1800 m boven zeeniveau. De bomen kunnen 20 m hoog worden. De soortnaam duidt op de dichte beharing van de onderzijde van het hartvormige, drie- of soms vijflobbige blad. Deze beharing is variabel en heeft geresulteerd in het onderscheiden van

Paulownia tomentosa in volle bloei

Foto: Ineke Vink

de variëteit *tsinglingensis* die geen of weinig beharing heeft en vooral in het westen van het areaal gevonden wordt. De 'Jardin des Plantes' in Parijs verkreeg in 1834 als eerste in het Westen zaden uit Japan. Hieruit werd maar één plant gekweekt, maar nadat deze plant, nauwelijks 3 m hoog, in 1841 voor het eerst gebloeid had, kweekte men daarvan maar liefst 20.000 tot 30.000 zaailingen. In ons land is op jonge leeftijd al sprake van knopvorming, maar vaak volgt toch geen bloei. Ons koele zeeklimaat maakt dat de knoppen te weinig afrijpen voor de winter en tijdens de winter aborteren. Bean wijdt in *Trees & Shrubs* een uitvoerige beschrijving

Paulownia tomentosa, bloeiwijze

Foto: Notoarestoen, Eenrum

aan *P. lilacina*, thans bekend als *P. tomentosa* 'Lilacina'. De in 1908 uit Frankrijk van Maurice de Vilmorin verkregen plant voldeed in Engeland beter dan *P. tomentosa* en verkreeg zelfs een First Class Certificate in 1944. Een verschil met *P. tomentosa* was het ongelobde blad en de wat lichtere, meer openstaande kroon met een gele keel. Thans zeer zelden in cultuur aan te treffen (wel o.a. in Arboretum Wespelaar), mogelijk omdat het gemakkelijker is *P. tomentosa* van zaad te kweken dan 'Lilacina' vegetatief te vermeerderen.

P. fargesii hoort thuis in Z.W. China en groeit daar in de bergen op een hoogte van 1200 - 3000 m. Ook deze soort kan 20 m hoog worden maar de kroon is meer kegelvormig. Het blad is wat kleiner dan van *P. tomentosa*

en is bezet met vertakte haartjes. De bloeiwijzen kunnen tot twee keer zo groot zijn als die van de *P. tomentosa*. De bloemen zijn iets kleiner, de kroonbuis is licht behaard en licht purper gekeurd of wit met purperen strepen. De soort is in ons klimaat voldoende winterhard.

P. fortunei uit Z.O. China, N. Vietnam, N. Laos en Taiwan kan tot 30 m hoog worden en heeft de grootste bloemen met een kroon van 8-12 cm. Deze komt voor beneden 2000 m boven zeeniveau en is in ons klimaat niet echt winterhard. Het lang toegespitste hartvormige blad is kleiner dan van bovengenoemde twee soorten. De bloemen zijn wit tot licht purper en gespikkeld aan de binnenzijde van de kroon. De soort wordt in China aangeplant voor het waardevolle hout dat o.a. wordt gebruikt voor surfplanken, muziekinstrumenten en kisten. De nieuwe Franse selectie 'Minfast', merknaam FAST BLUE bloeit al op jeugdige leeftijd. De bloemen zijn 8 cm groot, maar verschillen nogal van de tekening van de soort in de *Flora of China*. Mogelijk betreft het hier een hybride.

P. kawakamii is een kleine boom van 6-10 m en komt voor tussen 20-1500 m in het Z.O. van China en in Taiwan. Het kleine hartvormige blad is soms drielobbig. De bloemen zijn kleiner dan die van bovengenoemde soorten. Bij ons waarschijnlijk niet winterhard en zelden in cultuur.

P. elongata is een kleine boom uit C. China met vrij grote witte of purperkleurige bloemen, die aan de buitenzijde met klieren bedekt zijn en met sterharen bezet. De soort groeit van nature in het laagland en lijkt niet zo winterhard.